

Krzysztof Bierwiazonek*, Robert Pyka**

POTENCJAŁ AKADEMICKI KATOWIC I GÓRNOŚLĄSKO-ZAGŁĘBIOWSKIEJ METROPOLII. SPOŁECZNA PERCEPCJA I INSTYTUCJONALNE UWARUNKOWANIA

Streszczenie

W artykule podjęto tematykę odnoszącą się do analizy potencjału akademickiego Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM). Kontekst teoretyczny stanowiły pojęcia miasta akademickiego i metropolii. W pracy postawiono tezę o dyspersji zasobów akademickich występujących w Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. Zjawisko to wynika z policentrycznego charakteru konurbacji katowickiej i braku działań ukierunkowanych na wykorzystanie obecności studentów i pracowników akademickich w gminach tworzących GZM. W artykule wykorzystano wybrane ilościowe wskaźniki potencjału akademickiego oraz dane jakościowe i ilościowe pochodzące z badań i opracowań autorskich. Wskazały one na próby przezwyciężenia zdiagnozowanej dyspersji zasobów akademickich i wzmocnienia współpracy w trójkącie: uczelnie wyższe – miasto Katowice – Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia. Efektem takiej współpracy jest tytuł Europejskiego Miasta Nauki 2024, jakie otrzymało miasto Katowice.

Słowa kluczowe: potencjał akademicki, miasto akademickie, metropolia, Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia, dyspersja potencjału akademickiego

Wstęp

Historia miast i instytucji akademickich bywa ze sobą nierozzerwalnie związana. Tak można postrzegać relację Krakowa i Uniwersytetu Jagiellońskiego, czy Oxfordu i tamtejszego uniwersytetu. Czasem ten związek nie jest aż tak oczywisty, choć uczelnie wyższe stanowią istotne podmioty w przestrzeni miast i metropolii. Taka sytuacja występuje w przypadku Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii

* Uniwersytet Śląski w Katowicach, e-mail: krzysztof.bierwiazonek@us.edu.pl, ORCID: 0000-0002-8375-2800.

** Uniwersytet Śląski w Katowicach, e-mail: robert.pyka@us.edu.pl, ORCID: 0000-0001-6690-9207.

(GZM). Katowice i GZM nie są jednoznacznie kojarzone z potencjałem akademickim, pomimo funkcjonowania w tym obszarze kilku istotnych, co najmniej w skali Polski, uczelni wyższych. W ostatnich latach można jednak zauważyć działania mające na celu wykorzystanie tego potencjału i wzmocnienie kooperacji w trójkącie: uczelnie wyższe – miasto Katowice – Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia. Jej efektem, a także motywacją dla dalszej współpracy, jest tytuł Europejskiego Miasta Nauki 2024 przyznany Katowicom przez organizację EuroScience. Katowice otrzymały go jako pierwsze miasto z Europy Środkowo-Wschodniej. Sytuacja ta stała się przyczynkiem do bardziej ożywionej dyskusji na temat znaczenia nauki i instytucji szkolnictwa wyższego dla rozwoju miast i metropolii. Taki dyskurs jest istotny zarówno w kontekście zmagania się miast z różnego typu kryzysami: od klimatycznego przez demograficzny po migracyjny i wojenny, jak i dyskusją nad znaczeniem instytucji szkolnictwa wyższego we współczesnym świecie.

Przypadek Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii jest też o tyle szczególny, że odnosi się do funkcjonowania pierwszego powołanego ustawowo związku metropolitalnego¹ łączącego 41 gmin². Istniejąca konurbacja katowicka³ uzyskała instytucjonalną metropolitalną nadbudowę. W tym miejscu należy podkreślić trzy istotne kwestie. Po pierwsze, ze względu na policentryczny charakter tego obszaru Katowice stanowią centralny, ale nie dominujący nad innymi ośrodek miejski. Po drugie, wśród ustawowo określonych zadań GZM znajdują się rozwój społeczny i gospodarczy oraz promocja obszaru związku metropolitalnego. Trudno wyobrazić sobie efektywną realizację tych zadań bez współpracy z instytucjami szkolnictwa wyższego i rozwoju potencjału akademickiego. Po trzecie, powstanie GZM wprowadziło nowy element do zespołu regionalnych instytucji obejmujących podmioty szkolnictwa wyższego, władze miast i regionu, nadając temu układowi nową dynamikę. Spoglądając na konfigurację tych elementów, można postawić tezę, że w omawianym przypadku mamy do czynienia z paradoksem

¹ Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim (Dz.U. 2017, poz. 730).

² Por. R. Pyka, *Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia jako innowacja w samorządzie terytorialnym. Szanse i wyzwania pierwszego w Polsce związku metropolitalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2018, nr 71, s. 5–25; P. Czakon, W. Jarczewski, *Funkcjonowanie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM) na tle rozwiązań europejskich*, Warszawa–Kraków 2023.

³ Nazwa konurbacja katowicka stosowana za: R. Krzysztofik, J. Runge, T. Spórna, *Delimitacja regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”*, Sosnowiec 2011; K. Gwosdz, A. Sobala-Gwosdz, P. Czakon, *Poziom i dynamika rozwoju gospodarczego na obszarze GZM z uwzględnieniem funkcji metropolitalnych*, Warszawa–Kraków 2021.

niewidocznej akademickości. Polega on na tym, że z jednej strony, na obszarze GZM działały w 2023 roku 24 szkoły wyższe i studiowało prawie 90 tysięcy studentów, a z drugiej strony, rozproszenie instytucji akademickich w miastach metropolii oraz fakt, że większość studentów, ale też kadry akademickiej, zamieszkuje w miastach położonych w obrębie GZM lub jego bezpośrednim sąsiedztwie, powodowały, że szeroko rozumiana akademickość nie była w nich widoczna tak, jak by być mogła, a same miasta Górnego Śląska i Zagłębia rzadko kojarzone były z potencjałem akademickim. Zilustrowanie tej tezy stanowi jeden z celów artykułu.

Pozostałe cele odnoszą się do odpowiedzi na stawiane przez autorów artykułu pytania badawcze. Są one następujące:

1. Jaki jest obecny stan potencjału akademickiego Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii w ujęciu ilościowym?
2. Jaka jest społeczna percepcja akademickiego charakteru Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii?
3. Jak kształtuje się kooperacja pomiędzy instytucjami szkolnictwa wyższego, miastami a Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolią?

Odpowiedzi na te pytania badawcze udzielono na podstawie dwójki rodzaju danych. Po pierwsze, wykorzystano wybrane dane zastane pochodzące z opracowania analizującego potencjał akademicki⁴, które umożliwią przedstawienie pozycji Katowic wśród polskich miast akademickich. Po drugie, posłużono się danymi i informacjami uzyskanymi w trakcie realizacji współautorskich prac badawczych:

1. „Diagnoza narzędzi i potencjału współpracy gmin Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z uczelniami wyższymi z obszaru GZM” (zespół badawczy: Agata Zygmunt-Ziemianek – kierowniczka projektu, Robert Pyka, Andrzej Górny) – opracowanie eksperckie zostało sfinansowane przez Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię i przeprowadzone na jej zlecenie. Jego celem było określenie roli GZM we współpracy z gminami i uczelniami w kontekście wzmacniania potencjału naukowego i edukacyjnego obszaru metropolitalnego. Pracę ekspercką zrealizowano z wykorzystaniem technik badań społecznych: analizy danych zastanych oraz wywiadów eksperckich przeprowadzanych z przedstawicielami władz samorządowych, uczelni oraz instytucji kultury działających na terenie GZM. Takich wywiadów zrealizowano 12. Prace badawcze trwały od czerwca do września 2022 roku.

⁴ P. Czakon, *Academic potential of polish cities. From centres of advantage to centres of vulnerability*, „Scientific Papers Of Silesian University Of Technology Organization And Management Series” 2022, nr 165, s. 53–66.

2. „Zastosowanie nauk społecznych w ocenie potencjału przyrodniczego okolic Rawy w aspekcie planowanych zmian, zapewniających podniesienie jakości życia w Katowicach oraz zidentyfikowanie znaczenia przestrzeni wokół Rawy jako miejsca łączącego społeczność miasta i środowisko akademickie” (zespół badawczy: Krzysztof Bierwiazzonek – kierownik projektu, Witold Mandrysz, Robert Pyka, Edyta Sierka, Andrzej Woźnica, Agata Zygmunt-Ziemianek) – badanie zostało sfinansowane przez Urząd Miasta w Katowicach i zrealizowane na jego zlecenie. Projekt odnosił się głównie do kwestii zagospodarowania przestrzeni wokół rzeki Rawy przepływającej przez kampus Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ale w badaniu podjęto także wątek społecznej percepcji wybranych aspektów potencjału akademickiego Katowic. Wyniki tej części projektu wykorzystano w niniejszym artykule. Badanie odnoszące się do tematyki społecznej percepcji akademickości Katowic zrealizowano za pomocą techniki wywiadu telefonicznego (CATI). Próba badawcza liczyła 300 respondentów – mieszkańców Katowic. Dobór próby był kwotowy. Uwzględniono w nim takie zmienne, jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania (dzielnice zamieszkania w Katowicach) oraz wykształcenie. Badania przeprowadzone były w listopadzie 2022 roku.

Uzyskane w trakcie realizacji projektów badawczych dane i informacje zostały na potrzeby niniejszego artykułu wtórnie zinterpretowane. Wykorzystanie informacji z różnych źródeł pozwoliło na wykorzystanie efektu synergii i uzyskanie pogłębionego obrazu potencjału akademickiego Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii.

Miasto akademickie, metropolia i potencjał akademicki – uwagi teoretyczne

Miasto akademickie w najprostszy sposób można określić jako takie, które posiada na swoim obszarze instytucje szkolnictwa wyższego⁵, a wśród nich kluczowa jest obecność uniwersytetów. Z definicji akademicki charak-

⁵ Por. np. A. Burlita, K. Błoński, *Akademicki charakter miasta jako determinanta jakości życia – postawy i opinie mieszkańców wybranych miast*, „Handel Wewnętrzny”, 2016, nr 5; E. Rewers, *Miasta (uniwersyteckie): wyobrażone?*, „Przegląd Kulturoznawczy”, 2016, nr 2; D. Rokita-Poskart, Ł. Mach, *Selected Meso-Economic Consequences of the Changing Number of Students in Academic Towns and Cities (A Case Study of Poland)*, „Sustainability” 2019, nr 11; B. Makowiec, K. Walotek-Ściańska, *Potencjał akademicki jako element wizerunku Katowic na tle wybranych miast wojewódzkich*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie”, 2018, nr 1; J. Zasina, *Miasta studentów – miasta konsumentów. Zachowania konsumenckie studentów w rozwoju Łodzi i Turynu*, Łódź 2020, s. 9.

ter mają też metropolie. Ich cechą wyróżniającą jest bowiem doskonałość usług, instytucji i wyposażenia, a także szeroko rozumiany potencjał innowacyjny⁶. Cechy te jednoznacznie wiążą się z obecnością na obszarze metropolii instytucji szkolnictwa wyższego. Należy jednak podkreślić, że sama obecność, nawet wiodących, uniwersytetów w przypadku braku spełnienia innych warunków (np. dobrze funkcjonującej infrastruktury, szerokiego rynku pracy, znacznej, w kontekście europejskim wynoszącej przynajmniej 500 tys. liczby mieszkańców itp.), nie wystarczy, aby mówić o metropolitalności⁷. Nie znaczy to, że instytucje szkolnictwa wyższego nie mogą występować w mniejszych miastach. Jeśli zachodzi taka sytuacja, a szczególnie, gdy w danym mieście uniwersytet stanowi najważniejszą instytucję, mówi się o mieście uniwersyteckim⁸.

Niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z metropolią, miastem akademickim lub uniwersyteckim należy zwrócić uwagę, że oprócz samego istnienia instytucji szkolnictwa wyższego podstawową cechą takiego ośrodka jest heterogeniczność społeczna. Na ten fakt zwracał już uwagę klasyk socjologii polskiej Paweł Rybicki, wyróżniając jako jeden z typów dziejowych miast – miasta życia umysłowego⁹. Ich cechą charakterystyczną jest obecność kategorii społecznych związanych z życiem naukowym: przede wszystkim kadry akademickiej i studentów – ich wyraźna obecność w strukturze społecznej miasta pozwala określać je jako „ośrodki życia naukowego”¹⁰. Rybicki słusznie podkreślał, że heterogeniczność struktury społecznej miasta jest tym większa, im instytucje naukowe mają szerszy zasięg oddziaływania i zarazem przyciągania zarówno studentów, jak i pracowników naukowych¹¹. We współczesnych ośrodkach miejskich obecność studentów ze względu na skalę, ale też właściwy tej kategorii sposób konsumpcji i użytkowania przestrzeni miasta powoduje, że miasta akademickie bywają też określane miastami studenckimi¹². Masowa obecność studentów w miastach akademickich wywołała zjawisko studentyfikacji, mającej w każdym ze swych głównych wymiarów (kulturowym, ekonomicznym, przestrzennym, społecz-

⁶ B. Jałowiecki, *Spoleczna przestrzeń metropolii*, Warszawa 2000, s. 20–21; B. Jałowiecki, M.S. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2002, s. 222.

⁷ E. Rewers, *op.cit.*, s. 152.

⁸ *Ibidem*.

⁹ P. Rybicki, *Spoleczeństwo miejskie*, Warszawa 1972, s. 52–57.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, s. 56.

¹² P. Chatterton, *The Student City: An Ongoing Story of Neoliberalism, Gentrification, and Commodification*, „Environment and Planning A”, 2010, nr 42; J. Zasina, *op.cit.*

nym, mobilnościowym) wpływ na funkcjonowanie miast¹³. W przypadku metropolii lub obszarów metropolitalnych, które stanowią złożone układy współzależnych i powiązanych funkcjonalnie jednostek samorządowych, może okazać się, że mimo braku uczelni na obszarze danej gminy, jest ona zamieszkiwana przez dużą liczbę studentów, a także naukowców. Ich obecność i podejmowane aktywności mogą zatem nadawać danej jednostce charakter potencjalnie akademicki. Właściwa waloryzacja tego potencjału, wsparta działaniami władz lokalnych, może stanowić istotny czynniki rozwojowy i wizerunkowy gmin, choć jego społeczna percepcja bywa ograniczona. Taka sytuacja dotyczy niektórych miast i gmin Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii.

Akademickość miasta wiąże się ze splotem uwarunkowań wykraczających poza obecność instytucji szkolnictwa wyższego i kategorii społecznych z nimi związanych. Chodzi tu zarówno o elementy infrastrukturalne (związane np. z dostępnością i jakością akademików lub mieszkań na wynajem, obecnością instytucji kultury, także alternatywnej, funkcjonowaniem transportu miejskiego, itp.), jak i „czynniki miękkie” dotyczące kultury („klimatu”) miasta akademickiego. Do tej kategorii uwarunkowań można też zaliczyć relacje pomiędzy instytucjami szkolnictwa wyższego a władzami miast (lub szerzej, instytucjami miejskimi). Ewa Rewers zauważa, że miasta stały się małymi ojczyznami dla uniwersytetów i ich społeczności, a same relacje między miastem a instytucjami naukowymi charakteryzować można za pomocą pojęcia posługi. Współcześnie można ją rozumieć jako „umiejętność utrzymywania balansu między konstytutywną niezależnością oraz niezbędnym zaangażowaniem uniwersytetów [w życie miejskie – przyp. aut.]”¹⁴. Efektywna współpraca pomiędzy instytucjami miejskimi a instytucjami szkolnictwa wyższego stanowi istotny element potencjału akademickiego miasta lub metropolii oraz może być także źródłem ich przewagi konkurencyjnej w skali krajowej i międzynarodowej.

Potencjał akademicki najczęściej określany jest za pomocą wskaźników ilościowych. Badacze tego zjawiska wykorzystują przykładowo takie dane, jak: liczba szkół wyższych, liczba kierunków studiów, liczba uzyskanych grantów, odsetek grantów w ogólnym udziale w danym kraju, liczba studentów, odsetek studentów w odniesieniu do liczby mieszkańców miasta¹⁵. Niektórzy polscy badacze¹⁶ wykorzystują też wskaźniki stosowane przez miesięcznik „Perspektywy”, który od 2000 roku co

¹³ A. Bajerski, *Student jako użytkownik miasta: brytyjskie doświadczenia studentyfikacji*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 2015, nr 31.

¹⁴ E. Rewers, *op.cit.*, s. 155.

¹⁵ P. Czakon, *op.cit.*; B. Makowiec, K. Walotek-Ściańska, *op.cit.*

¹⁶ K. Dębowska [i in.], *Akademickość polskich miast*, Warszawa 2019.

roku publikuje ranking uczelni wyższych i poszczególnych kierunków studiów. Autorzy tego rankingu biorą pod uwagę siedem grup kryteriów: prestiż uczelni, potencjał naukowy, losy absolwentów na rynku pracy, innowacyjność, efektywność naukową, warunki kształcenia i umiędzynarodowienie¹⁷. To ważne elementy potencjału akademickiego. Dla jego pełnej charakterystyki ujęcie ilościowe powinno być uzupełniane spojrzaniem jakościowym odnoszącym się do mniej uchwytnych kategorii, takich jak „klimat naukowy” obecny w mieście, „ferment” intelektualny, obecność wydarzeń kulturalnych (także tych alternatywnych), jak również kooperacja formalna i nieformalna pomiędzy instytucjami szkolnictwa wyższego i instytucjami miasta.

Potencjał akademicki Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii w świetle danych zastanych

Analizy potencjału akademickiego polskich miast wskazują na dwóch wyraźnych liderów: Warszawę i Kraków. W zestawieniach uwzględniających ilościowe wskaźniki potencjału akademickiego Katowice lokują się najczęściej w środku stawki. Podstawowe dane zawarto w tabeli 1.

Piotr Czakon, autor powyższego zestawienia, słusznie zauważa, że wskaźnikami pozytywnie wyróżniającymi Katowice wśród innych miast akademickich są: wysoki udział studentów kierunków językowych i artystycznych oraz wysoki odsetek liczby studentów w stosunku do liczby mieszkańców miasta. Jako negatywne aspekty autor ten wskazuje: niską liczbę grantów finansowanych ze źródeł zewnętrznych (granty finansowane przez NCN), niski odsetek studentów kierunków technicznych oraz fakt, że trudno mówić tylko o potencjale akademickim Katowic bez uwzględnienia specyfiki metropolitalnej¹⁸. Przyjęcie perspektywy metropolitalnej zmienia nieco optykę patrzenia na potencjał akademicki. Z jednej strony, zwiększa się liczebność szkół wyższych (w GZM jest ich 24, a w Katowicach 14), liczba uzyskanych grantów, zniwelowana zostaje dysproporcja pomiędzy odsetkami studentów kierunków lingwistycznych a inżynierskich wynikająca z umiejscowienia w Gliwicach Politechniki Śląskiej, a z drugiej strony, zmianie ulega proporcja liczby studentów w stosunku do liczby mieszkańców metropolii¹⁹, która w skali GZM nie wygląda już tak korzystnie jak w skali samych Katowic.

¹⁷ *Ranking Szkół Wyższych Perspektywy 2023*, Perspektywy, <http://perspektywy.pl> (3.08.2023).

¹⁸ *Ibidem*, s. 63.

¹⁹ Liczba studentów na 1000 mieszkańców metropolii w wieku produkcyjnym wynosi 71 (według danych za 2022 rok, obliczenia własne).

Tabela 1. Wybrane dane odnoszące się do potencjału akademickiego polskich miast w roku 2021

Miasto	Liczba szkół wyższych	Liczba kierunków w studiów	Liczba studentów w	Studenci na 1000 mieszkańców miasta w wieku produkcyjnym	Odsetek studentów z kierunków			Liczba grantów uzyskanych w latach 2012–2021		
					informatycznych	inżynierskich	biznesu i administracji			
Warszawa	63	1002	227944	223,4	9,0	13,1	26,1	6,3	3,7	1445
Wrocław	28	510	105953	284,7	8,2	16,8	25,1	8,9	2,3	533
Poznań	24	522	102932	336,3	6,1	11,5	26,1	10,6	2,4	595
Kraków	23	816	131304	287,2	6,4	21,0	23,8	8,2	2,4	1194
Łódź	18	440	66644	177,9	7,6	10,1	22,0	5,1	6,0	252
Gdańsk	16	323	68215	252,3	8,1	13,8	23,8	7,2	2,4	184
Katowice	14	265	52768	313,4	5,1	2,7	18,5	10,3	5,7	317
Szczecin	12	303	31172	135,8	6,2	17,8	24,0	6,7	2,7	116
Białystok	12	173	24828	140,4	5,9	15,9	17,7	4,1	1,4	142
Lublin	9	385	59634	303,7	6,2	14,3	15,9	8,2	0,8	394
Bydgoszcz	9	227	24702	124,8	6,3	14,6	21,6	6,3	3,8	104
Kielce	9	135	18316	165,6	1,0	20,0	22,5	5,4	1,2	181
Radom	7	70	7694	63,2	4,7	20,4	15,9	4,8	1,8	61
Bielsko-Biała	7	55	6326	66,0	12,0	22,8	16,0	9,7	0,9	6
Rzeszów	6	184	35824	306,4	6,3	20,5	20,6	7,3	1,3	172
Toruń	5	190	26468	229,5	2,9	1,0	32,3	8,3	2,1	230
Olsztyn	5	143	17901	179,1	5,5	15,3	14,3	6,8	0,8	109
Częstochowa	5	134	13184	106,7	8,3	19,5	21,5	12,1	2,4	30
Gdynia	5	65	11249	80,4	4,9	27,6	42,9	1,8	0,0	12
Tarnów	5	47	5146	82,3	5,9	5,4	26,2	8,9	3,4	b.d
Opole	4	170	19313	261,8	6,8	11,2	30,1	6,7	0,7	48
Lonża	4	32	3017	80,5	8,4	6,4	25,5	3,2	0,0	b.d
Gorzów Wielkopolski	4	37	2804	39,8	6,1	7,1	19,1	9,2	0,0	b.d
Sopot	2	13	2538	131,8	0,0	26,8	15,8	0,0	1,0	b.d
Gliwice	1	81	17057	167,2	16,4	64,3	9,9	1,7	0,9	89
Zielona Góra	1	99	9002	110,5	8,8	20,4	20,2	7,8	2,4	48

Źródło: P. Czakon, *Academic potential of polish cities. From centres of advantage to centres of vulnerability*, „Scientific Papers Of Silesian University Of Technology Organization And Management Series”, 2022, nr 165, s. 60–62.

W tym kontekście trzeba też pamiętać, że Uniwersytet Śląski – największa uczelnia w GZM – kształci studentów w czterech kampusach zlokalizowanych w Katowicach, Sosnowcu, Chorzowie i Cieszynie. Są to zatem także miasta akademickie (w tym Cieszyn poza granicami GZM), co umyka statystykom gromadzącym dane ze względu na miejsce lokalizacji siedziby uczelni²⁰. Warto też zaznaczyć, że specyfiką uczelni zlokalizowanych w Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii jest fakt, że większość studentów pochodzi z województwa śląskiego (80,8% w roku akademickim 2019/20)²¹, a więc zamieszkuje miejscowości położone w obrębie GZM lub zlokalizowane w jego pobliżu, co powoduje mniejsze natężenie negatywnych aspektów studentyfikacji, gdyż większość z nich dociera na uczelnie, zamieszkując w miastach pochodzenia. Obecność studentów w miejscowościach zamieszkania nie przekłada się jednak na wytwarzanie klimatu studenckiego i akademickiego w tych ośrodkach. Jego wykreowanie wymagałoby identyfikacji obecności studentów jako dodatkowego czynnika rozwojowego danej gminy i skierowania do tej grupy właściwej oferty kulturalnej, zawodowej, mieszkaniowej itp. W związku z rozproszeniem studentów w przestrzeni obszaru metropolitalnego ich obecność i klimat akademicki wyraźniej widoczne są właściwie tylko w Katowicach i Gliwicach.

Podstawowe wskaźniki potencjału akademickiego lokują Katowice lub Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię w środku stawki polskich miast akademickich. Podobnie uważają autorzy raportów analizujących potencjał akademicki, nazywając Katowice miastem należącym do grupy pościgowej²² lub miastem przewag kompensacyjnych²³. Przyjęta skala (miejska lub metropolitalna) pozwala jedynie wydobywać te wskaźniki, które w danym kontekście bardziej (lub mniej) korzystnie prezentują miasto lub metropolię.

²⁰ Warto też dodać, że dwa wydziały Politechniki Śląskiej znajdują się w Katowicach. Ponadto niepubliczne uczelnie wyższe zlokalizowane są także w czterech dalszych miastach GZM: Chorzowie, Dąbrowie Górniczej, Rudzie Śląskiej i Bytomiu. Spośród tych miast najwięcej studentów kształci się w Dąbrowie Górniczej – w roku akademickim 2019/20 było to 8281 studentów.

²¹ Uczelnie i studenci w GZM. Metropolitalne Obserwatorium Społeczno-Ekonomiczne. Departament Strategii i Polityki Przestrzennej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, Raport nr 4, 1/2021, s. 21.

²² K. Dębowska [i in.], *op.cit.*

²³ P. Czakon, *op.cit.*

Katowiczanie o akademickości Katowic²⁴

Prezentowane wcześniej dane ilościowe wskazują na stosunkowo wysoki potencjał akademicki stolicy województwa śląskiego. Katowice mają bowiem na swoim obszarze 14 uczelni wyższych, w których studiuje blisko 53 tysiące studentów, co pod względem ich liczby na 100 tysięcy mieszkańców plasuje Katowice na drugim miejscu w Polsce po Poznaniu. Niemniej jednak potencjał ten nie znajduje odzwierciedlenia w percepcji akademickości Katowic przez samych katowiczian. Pokazało to badanie, którego wybrane wyniki przedstawiono poniżej.

Akademickość Katowic była tylko jednym z problemów, których dotyczyło badanie. Jednym z celów było ustalenie, na ile mieszkańcy Katowic dostrzegają transformację miasta z tradycyjnego i przemysłowego w miasto nowoczesne, metropolitalne, ale także akademickie. W związku z powyższym poproszono respondentów o odniesienie się do zestawionych parami alternatywnych określeń opisujących miasto. Wyniki jednoznacznie potwierdziły, że katowiczanie dostrzegają przemianę swojego miasta. Ponad trzy czwarte katowiczian uznało swoje miasto za rozwijające się (76,3%) oraz ciekawe (75,3%), a ponad połowa wskazała także na nowoczesność Katowic (56,3%) oraz metropolitalność (56,0%). Metropolitalność Katowic potwierdzają również dane Eurostatu z 2016 roku, według których katowicki region metropolitalny skupia w skali kraju 9% tzw. metropolitalnych miejsc pracy, co plasuje go na drugim miejscu po Warszawie²⁵. Warto natomiast w tym kontekście podkreślić, że niespełna połowa katowiczian (48,3%) dostrzegła akademicki charakter swojego miasta, natomiast 22,7% uznało, że nad akademickością wciąż dominuje przemysłowy charakter. Zatem, choć obraz Katowic wśród mieszkańców się zmienia, to akademickość stanowi mniej dostrzegalny element przemiany jego wizerunku. Nie zaskakuje fakt, że percepcja akademickości jest nieco wyższa wśród mieszkańców tych dzielnic miasta, w których ulokowane są instytucje akademickie i domy studenckie.

Chociaż zdecydowana większość mieszkańców uważa Katowice za dobre miasto do życia (84,0%), to jego akademicki i studencki charakter nie jest dla katowiczian oczywisty. Pośród czynników mogących mieć

²⁴ W podrozdziale wykorzystano dane pochodzące z projektu badawczego: „Zastoso-
wanie nauk społecznych w ocenie potencjału przyrodniczego okolic Rawy w aspekcie
planowanych zmian, zapewniających podniesienie jakości życia w Katowicach oraz
zidentyfikowanie znaczenia przestrzeni wokół Rawy jako miejsca łączącego społeczność
miasta i środowisko akademickie”. Informacje o projekcie zawarte są we Wstępie niniej-
szego artykułu.

²⁵ Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu Data Explorer.

wpływ na taki stan rzeczy należy wskazać widoczność uczelni oraz podejmowanych przez nie działań, a ponadto dostrzegalność studentów w mieście. Aktywność katowickich uczelni wyższych jest widoczna w mieście zdaniem 45,4% badanych. 60,7% katowiczian uznało, że katowickie uczelnie mają interesującą ofertę wydarzeń o charakterze naukowym lub popularnonaukowym. Takie odsetki ponownie wskazują na dostrzeganie, choć nie powszechne, akademickości Katowic. Można przypuszczać, że pozytywne oddziaływanie na te opinie ma fakt, że odbywający się od 2016 roku Śląski Festiwal Nauki zyskał uznanie i popularność wśród mieszkańców miasta i regionu. Katowiczanie częściej określają swoje miasto jako studenckie (63,3%) niż akademickie (48,3%), choć studenci widoczni są tylko w niektórych częściach miasta. Związane jest to z brakiem wyraźnie wyodrębnionego przestrzennie kampusu oraz zlokalizowaniem osiedla akademickiego na obrzeżach miasta, w dzielnicy Ligota-Panewniki. Czynnikiem pozytywnie rokującym dla ewentualnej poprawy widoczności akademickiego charakteru Katowic jest deklarowane przez większość katowiczian (56%) zainteresowanie badaniami, jakie prowadzone są na katowickich uczelniach wyższych. Największe w tym zakresie zainteresowanie wykazują ludzie młodzi, którzy mają także najwięcej pomysłów, jakie mogliby realizować we współpracy z katowickimi naukowcami.

Powyższe wyniki wyraźnie pokazują, że posiadane przez miasto Katowice obiektywne zasoby akademickości mają charakter potencjalny i ukryty oraz że powinny być podejmowane działania na rzecz ich aktywizacji. Wymaga to jednak ścisłej współpracy uczelni z miastem i metropolią, jak również realizacji przez te podmioty wspólnej polityki akademickiej, która zintegrowałaby i uczyniła bardziej widocznym rozproszony obecnie potencjał uczelni.

Współpraca Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, miast i uczelni wyższych²⁶

Diagnoza aktualnej współpracy miast GZM i uczelni wyższych potwierdza wcześniejsze tezy. Z jednej strony, przeprowadzona analiza ujawnia dużą liczbę zróżnicowanych ze względu na skalę i podejmowane zagadnienia projektów prowadzonych we współpracy miast i uczelni.

²⁶ W tym oraz kolejnym podrozdziale wykorzystano dane pochodzące z projektu badawczego „Diagnoza narzędzi i potencjału współpracy gmin Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z uczelniami wyższymi z obszaru GZM”. Informacje o projekcie zawarte są we Wstępie niniejszego artykułu.

Z drugiej strony, są to projekty realizowane *ad hoc*, stanowiące odpowiedź na doraźne potrzeby samorządu. Oznacza to, że współpraca ta nie ma charakteru systematycznego i zintegrowanego i nie znajduje oparcia w mającej dłuższy horyzont czasowy strategii czy programie działań. W konsekwencji wiedza o podejmowanej, bogatej i różnorodnej, współpracy ma charakter ukryty i rozproszony. W praktyce oznacza, że poszczególne miasta nie mają wiedzy o projektach podejmowanych w innych ośrodkach metropolii, a sytuacja ta dotyczy niejednokrotnie poszczególnych wydziałów jednego urzędu miasta bądź gminy. W konsekwencji trudno mówić o wspólnej metropolitalnej przestrzeni współpracy akademickiej i naukowej, która na tę chwilę jest zatamizowana i okryta zasłoną niewiedzy, przez co trudno jej się przebić do świadomości samorządowców, a tym bardziej mieszkańców. Taki stan rzeczy oznacza utracone szanse na synergię działań, łączenie zasobów i współdzielenie wyników, co pozwoliłoby realizować projekty o szerszej skali, z których rezultatów mogłaby skorzystać większa liczba zainteresowanych miast metropolii.

Niezależnie od dyspersji i braku współzależności projektów realizowanych przez miasta lub GZM we współpracy z uczelniami, niepodjęcie działań opartych na kooperacji z partnerami akademickimi utrudniałoby wielu z nich właściwą realizację celów rozwojowych. W bogatym zbiorze projektów można wyróżnić kilka podstawowych kategorii. Pierwszą z nich stanowią działania o charakterze promocyjno-kulturalnym odnoszące się do wspólnej organizacji wydarzeń kulturalnych (juwenaliów, uroczystości, obchodów rocznicowych) lub popularyzujących naukę, pośród których wzorcowy charakter ma Śląski Festiwal Nauki. Niezależnie od imprez kulturalnych uczelnie często wspierają miasta w promocji inwestycyjnej, uczestnicząc w wydarzeniach targowych, a także angażując się bezpośrednio w proces pozyskiwania inwestorów, dla których obecność uczelni oznacza gwarancje wysokiej jakości kapitału ludzkiego. Współpraca miast i uczelni wyższych dotyczy także działań badawczo-naukowych oraz eksperckich, kiedy dochodzi do transferu wiedzy ze środowiska akademickiego do interesariuszy samorządowych. Nie jest to jednak transfer wyłącznie jednokierunkowy, bowiem podejmowanie w pracach badawczych realnych problemów, z jakimi borykają się samorządy, zwiększa kapitał wiedzy i doświadczenia naukowców, co ma także przełożenie na dydaktykę akademicką, nadając jej bardziej praktyczny i użyteczny charakter. Ilustracją tej sfery kooperacji może być współpraca uczelni i Bytomia, miasta zmagającego się z poważnymi wyzwaniami środowiskowymi i społecznymi będącymi rezultatem długotrwałego wydobycia węgla kamiennego. Ogromna skala

problemów miasta skłoniła jego władze do sięgnięcia po wsparcie środowiska naukowego w takich zagadnieniach, jak tworzenie użytków ekologicznych, zagospodarowywanie pogórnicych zbiorników wodnych, terenów wzdłuż rzeki Bytomki czy uprawa roślin akumulujących metale ciężkie.

Najbardziej na tę chwilę rozwiniętym wymiarem współpracy uczelni wyższych i miast GZM jest obszar edukacyjno-szkoleniowy. Przykładem współpracy w tym zakresie może być Akademia Samorządowa realizowana przez Obserwatorium Procesów Miejskich i Metropolitalnych działające przy Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Podczas spotkań naukowcy dzielą się z samorządowcami wynikami swoich badań w kluczowych dla miast obszarach, jak transport publiczny, błękitna infrastruktura, inteligentne miasta, srebrna gospodarka, które mogą bezpośrednio wspierać procesy decyzyjne i zasilać polityki publiczne miast. W tym aspekcie warto także wspomnieć o działaniu klas patronackich otwieranych na bazie trójstronnych porozumień między szkołą średnią, uczelnią wyższą i miastem czy tzw. klas akademickich, w których część zajęć prowadzona jest przez wspierających nauczycieli wykładowców akademickich. Współpraca uczelni wyższych i miast ma także wymiar inwestycyjny i dotyczy budowy oraz modernizacji infrastruktury badawczej i akademickiej, co wpływa na poprawę warunków studiowania, atrakcyjność uczelni oraz na jakość życia w mieście. Warto podkreślić, że o ile wspólne projekty inwestycyjne realizowane są głównie w miastach posiadających na swoim obszarze uczelnie, to w przypadku pozostałych wymiarów współpraca dotyczy także miast niemających instytucji szkolnictwa wyższego.

Integracyjne znaczenie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii w kontekście szans i barier współpracy miast i instytucji szkolnictwa wyższego

Rozwijanie współpracy miast i uczelni wymaga pokonywania wielu barier. Podstawowe przeszkody związane są z odmiennymi uwarunkowaniami instytucjonalnymi, proceduralnymi i finansowymi, w jakich funkcjonują uczelnie i miasta należące do „odrębnych światów”. Przekłada się to na problemy komunikacyjne związane z artykułowaniem i zrozumieniem wzajemnych oczekiwań i celów oraz wydłuża proces negocjacji, procedowania porozumień i umów, jak również realizacji projektów. Stanowi to zarzut najczęściej formułowany pod adresem uczelni publicznych, którym przypisuje się dużą instytucjonalną inercję. Osiągnięcie porozumienia wymaga kompromisów, zważywszy na często

rozbieżne cele jednostek samorządowych, którym zależy na konkretnych rezultatach wpływających na miasto i mieszkańców, oraz uczelni i badaczy, dla których priorytetem jest poszerzanie dorobku naukowego mierzonego głównie liczbą wysokiej jakości publikacji. Oczywiście przeszkodą jest również deficyt środków finansowych na realizację wspólnych projektów. Poważną barierę stanowią także aktualne regulacje prawne silnie zawężające możliwości finansowania przez samorządy prac badawczych i realizacji wspólnych projektów z uczelniami. Zgodnie z ustawą o szkolnictwie wyższym i nauce²⁷ samorządy oraz związek metropolitalny mają możliwość przekazywania środków finansowych uczelniom, a jednostki samorządowe szczebla gminnego (w tym miasta na prawach powiatu), posiadają edukację publiczną w zadaniach własnych²⁸. Jednak organy kontrolne bardzo restrykcyjnie podchodzą do tego rodzaju wydatków, szczególnie, że ustawa o oświacie powierza gminom w pierwszej kolejności zadanie związane z prowadzeniem szkół podstawowych. Zatem zapisy ustawowe oraz praktyka administracyjna utrudniają, a czasem zniechęcają do podejmowania kooperacji pomiędzy samorządem lokalnym a instytucjami akademickimi.

Potencjał tkwiący w kooperacji miast i instytucji szkolnictwa wyższego pozwala na pokonywanie wskazanych barier. Kapitał ludzki wydaje się najważniejszym ogniwem łączącym miasta i uczelnie. Dzięki współpracy miasta zyskują możliwość sięgania po wiedzę i kompetencje, którymi nie dysponują w obrębie własnych zasobów ludzkich. Wspólna praca wykładowców i studentów nad realnymi problemami zgłaszanymi przez miasta sprzyja sięganiu po innowacyjne pomysły młodych ludzi, a jednocześnie pozwala kształcić kadry nie tylko dla biznesu, ale również dla administracji samorządowej. Współpraca miast i szkół wyższych może przeciwdziałać także odpływowi młodych mieszkańców z miast akademickich po ukończeniu studiów. To niewątpliwie wyzwanie, z jakim mierzy się GZM. Wiele projektów współpracy dotyczy działań na rzecz zatrzymywania młodych ludzi w konurbacji katowickiej oraz przyciągania mieszkańców i studentów spoza metropolii. W tym przypadku nie chodzi tylko o pokazanie szerokiej oferty studiów, ale także tworzenie programów stypendialnych, mechanizmów wspierających młodych ludzi na rynku pracy, w zdobyciu mieszkania, jak również oferowanie ciekawych możliwości spędzania czasu wolnego w obszarze GZM.

²⁷ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, art. 372 (Dz.U. 2018, poz. 1668).

²⁸ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 7.1. (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95).

Kluczowym wyzwaniem pozostaje jednak integracja i waloryzacja potencjału akademickiego oraz obecnej i przyszłej współpracy uczelni i miast na poziomie całej konurbacji katowickiej wobec aktualnej dyspersji potencjałów, zasobów i projektów. Efektywność oddziaływania między innymi na wspomniane wyzwania demograficzne wymaga przekształcenia bogatej, ale zdeintegrowanej współpracy w spójną i koordynowaną na poziomie metropolitalnym politykę akademicką umożliwiającą uwspólnianie zasobów i osiągnięcie synergii działań realizowanych obecnie niezależnie na poziomie pojedynczych miast i uczelni. Reprezentanci samorządów oraz uczelni wyższych, z którymi przeprowadzono wywiady, byli zgodni co do potrzeby istnienia „instytucji parasolowej”, która z jednej strony skupiałaby informacje o realizowanych projektach, ale przede wszystkim, z drugiej strony, pozwalałaby współdzielić między miastami i uczelniami wiedzę na temat możliwej współpracy, która zyskałaby ponadgminne ulokowanie. Podniesienie współpracy miast i uczelni na poziom metropolitalny pozwoliłoby zwiększyć skalę projektów odpowiadających na współzależne wyzwania miast konurbacji, podnosząc szansę na zdobycie dotacji czy grantów na ich realizację. W związku z powyższym większość rozmówców widziała Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię w roli inicjatora, lidera i partnera wspierającego współpracę uczelni i gmin członkowskich GZM, co jednocześnie wpisuje się w jego ustawową kompetencję dotyczącą rozwoju społeczno-gospodarczego.

Podjęwane obecnie działania zarówno przez GZM, jak i miasto Katowice wskazują na powolne krystalizowanie się podstaw przyszłej „metropolitalnej polityki akademickiej”. Należy w tym kontekście wskazać Metropolitalny Fundusz Wspierania Nauki, za pomocą którego GZM wzmacnia międzynarodową widoczność i potencjał uczelni, dofinansowując projekty badawcze naukowców, wizyty zagranicznych badaczy oraz poprawiając warunki życia i studiowania studentów poprzez stypendia, wsparcie innowacyjnych programów kształcenia, wydarzeń oraz kół naukowych. Elementami, które mogą być podstawą przyszłej „metropolitalnej polityki akademickiej” jest także Metropolitalna Szkoła Prototypowania, w ramach której urzędnicy gmin GZM we współpracy z naukowcami projektują i testują zmiany w swoich miastach, oraz Metrolab, który jako inicjatywa metropolii zaistniał w formie pilotażu podczas Forum Miejskiego ONZ WUF-11 w 2022 roku, a obecnie stał się stałym miejscem wymiany wiedzy między samorządowcami, naukowcami i wszystkimi zainteresowanymi rozwojem miast²⁹.

²⁹ We wrześniu 2023 roku w kamienicy w centrum Katowic otwarto Kato Science Corner oraz MetroLab GZM jako wspólną inicjatywę Górnośląsko-Zagłębiowskiej Me-

Bez wątpienia, przyznanie miastu Katowice tytułu Europejskiego Miasta Nauki 2024 ma szansę odegrać kluczową rolę w aktywizacji akademickiego potencjału GZM, sprzyjając kształtowaniu się wspólnego metropolitalnego ekosystemu akademickiego. Choć tytuł ten przyznany został miastu Katowice, aplikującemu we współpracy z Uniwersytetem Śląskim, z chwilą jego otrzymania powołano do życia konsorcjum składające się z sześciu pozostałych uczelni publicznych obszaru metropolitalnego oraz dwóch partnerów strategicznych, tj. Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii oraz Samorządu Województwa Śląskiego. Kluczowa jest dynamika procesu przygotowania i realizacji tego przedsięwzięcia, które ma kształtować podstawy ekosystemu rozwojowego bazującego na nauce wychodzącej poza mury uczelni, aktywizacji potencjału twórczego mieszkańców, czego trwałym rezultatem ma być Zielone Centrum Nauki – swoista przestrzeń pośrednicząca między kampusem a centrum stolicy metropolii. Symbolicznym wyrazem współpracy katowickich uczelni stało się wspólne uroczyste rozpoczęcie roku akademickiego³⁰. Inauguruje je przemarsz orszaków rektorskich z katowickiego rynku do sali koncertowej Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia. Tym samym kooperacja uczelni w symbolicznym momencie, jakim jest rozpoczęcie roku akademickiego, staje się widoczna dla mieszkańców Katowic poprzez obecność społeczności akademickiej z jej najważniejszymi przedstawicielami w przestrzeni publicznej miasta.

Zakończenie

W artykule zaprezentowano potencjał akademicki Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii w kontekście koncepcji miasta akademickiego. Podkreślono specyfikę takiego ośrodka związaną z heterogeniczną społecznością środowiska naukowego oraz obecnością na jego obszarze instytucji szkolnictwa wyższego. Zwrócono także uwagę na akademicki charakter metropolii, której dojrzałość wiąże się nieodzownie z koncentracją funkcji naukowych i akademickich.

Na chwilę obecną potencjał akademicki Katowic i GZM odczytywany z danych statystycznych nie przekłada się na jego percepcję wewnątrz me-

tropolii, miasta Katowice i Konsorcjum Akademickiego, w którego skład wchodzi siedem publicznych uczelni działających w GZM. Za koordynację wydarzeń organizowanych w MetroLabie odpowiada Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Przestrzeń MetroLabu jest istotną lokalizacją dla wydarzeń organizowanych w ramach Europejskiego Miasta Nauki, Katowice 2024.

³⁰ Taka uroczystość po raz pierwszy odbyła się podczas inauguracji roku akademickiego 2022/23. Rok akademicki 2023/24 zainaugurowano w identyczny sposób.

tropolii i poza nią, co powoduje gorszą w porównaniu do innych polskich obszarów metropolitalnych zdolność promieniowania zewnętrznego oraz przyciągania wysokiej jakości kapitału ludzkiego (także studentów). Biorąc pod uwagę obiektywny potencjał akademicki wyrażony w liczbach i jego dosyć niską subiektywną percepcję, można mówić o utraconych szansach rozwojowych Katowice i GZM. Przywołane w tekście działania i inicjatywy wskazują jednak na stopniowe wyłanianie się wspólnej przestrzeni akademickiej, której symbolicznym wyrazem jest powstanie Konsorcjum Akademickiego, i dojrzewanie GZM do roli animatora metropolitalnej polityki akademickiej. Wspólna i zakończona sukcesem aplikacja Katowic i Uniwersytetu Śląskiego o tytuł Europejskiego Miasta Nauki 2024 pokazuje także, że władze stolicy metropolii są świadome, że jej dalszy dynamiczny rozwój wymaga oparcia się na kooperacji z instytucjami akademickimi i ujawniania ukrytego potencjału akademickiego.

W analizie potencjału akademickiego warto wykraczać poza dane ilościowe. Wskaźniki związane z liczbą uczelni, studentów, kierunków pokazują bowiem jedynie statystyczne oblicze tego zjawiska. Ta perspektywa jest istotna, mówi sporo o mieście akademickim lub metropolii, ale nie wyczerpuje problemu, stąd w pracach badawczych dotyczących potencjału akademickiego warto uwzględnić także jego jakościowy wymiar. Jak pokazano w artykule, związany jest on z charakterem relacji zachodzących pomiędzy instytucjami szkolnictwa wyższego a miastem, jego instytucjami i podejmowanymi przez te podmioty działaniami. W dzisiejszym usiecio-wionym świecie współdziałanie tak istotnych podmiotów jest konieczne i trudno sobie wyobrazić instytucje szkolnictwa wyższego funkcjonujące jak samotne wyspy w mieście. Zatem uniwersytety stają się bardziej otwarte³¹, choć trzeba podkreślić, że ta otwartość powinna być względna. Należy bowiem zachować równowagę pomiędzy otwarciem uniwersytetu na społeczność miasta a jego podstawowymi funkcjami, jakimi są rozwój nauki i kształcenie studentów. Niewątpliwie jednak przestrzenie otwarte – publiczne – znajdujące się w otoczeniu uczelni wyższych powinny być bardziej dostępne – nie tylko w wymiarze fizycznym, ale też symbolicznym, zwłaszcza jeśli zlokalizowane są w śródmieściach miast akademickich lub metropolii. Z taką sytuacją mamy do czynienia w Katowicach, gdzie potencjał ten jest dostrzegany zarówno przez władze miasta, jak i Uniwersytetu

³¹ Podobne zdanie wyraża Anna Giza Poleszczuk, która w kontekście zmian zachodzących na Uniwersytecie Warszawskim napisała: „Chcielibyśmy, żeby [Uniwersytet Warszawski – przyp. aut.] był przyjazny i otwarty; zorientowany na rozwój pracowników i studentów; nastawiony na współpracę i efektywny; «przenikalny» dla ludzi i idei; szanujący zasoby naturalne, ekologiczny i oszczędny; odpowiedzialny i inspirujący”. A. Giza-Poleszczuk, *Słowo wstępne* [w:] M. Sikorski, S. Jackowski, K. Matysiak, *Przestrzenie uniwersytetu. Trendy. Wizje. Standardy projektowania*, Warszawa 2020, s. 10.

Śląskiego. Można wyrazić nadzieję, że kreacja Zielonego Centrum Nauki i wydarzenia związane z obchodami Europejskiej Stolicy Nauki 2024 staną się ważnym krokiem do zbliżenia świata akademickiego ze społecznością miejską i metropolitalną. Zarazem jest to szansa na przezwyciężenie zdiagnozowanej i przedstawionej w artykule dyspersji zasobów akademickich istniejących w Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. W takim przypadku znów należy jednak zachować równowagę pomiędzy centralną przestrzenią akademicką istniejącą w Katowicach a potrzebą dowartościowania mniejszych ośrodków akademickich funkcjonujących w miastach tworzących GZM.

Wprawdzie problematyka artykułu była skoncentrowana na sytuacji Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, ale przedstawiane w nim tezy mają charakter ogólny. Inne miasta akademickie i metropolie również podejmują dyskusję o roli szkół wyższych w mieście, zmagają się z dyspersją potencjału akademickiego lub barierami związanymi z kooperacją pomiędzy instytucjami szkolnictwa wyższego a instytucjami miejskimi. Ta ostatnia kwestia jest o tyle istotna, że efektywna współpraca między różnymi podmiotami miejskimi, także tymi związanymi ze światem akademickim, obecnie jest konieczna i powinna przyczynić się do wprowadzania rozwiązań pozwalających na przezwyciężanie przynajmniej niektórych kryzysów występujących na obszarach miejskich.

Bibliografia

- Bajerski A., *Student jako użytkownik miasta: brytyjskie doświadczenia studentyfikacji*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 2015, nr 31.
- Burlita A., Błoński K., *Akademicki charakter miasta jako determinanta jakości życia – postawy i opinie mieszkańców wybranych miast*, „Handel Wewnętrzny”, 2016, nr 5.
- Chatterton P., *The Student City: An Ongoing Story of Neoliberalism, Gentrification, and Commodification*, „Environment and Planning A”, 2010, nr 42, doi:10.1068/a42 293.
- Czakov P., *Academic potential of polish cities. From centres of advantage to centres of vulnerability*, „Scientific Papers Of Silesian University Of Technology Organization And Management Series”, 2022, nr 165.
- Czakov P., Jarczewski W., *Funkcjonowanie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM) na tle rozwiązań europejskich*, Warszawa–Kraków 2023.
- Dębkowska K. [i in.], *Akademickość polskich miast*, Warszawa 2019.
- Gwosdz K., Sobala-Gwosdz A., Czakov P., *Poziom i dynamika rozwoju gospodarczego na obszarze GZM z uwzględnieniem funkcji metropolitarnych*, Warszawa–Kraków 2021.
- Jałowicki B., *Spoleczna przestrzeń metropolii*, Warszawa 2000.
- Jałowicki B., Szczepański M.S., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2002.
- Krzysztofik R., Runge J., Spórna T., *Delimitacja regionu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia”*, Sosnowiec 2011.

- Makowiec B., Walotek-Ściańska K., *Potencjał akademicki jako element wizerunku Katowic na tle wybranych miast wojewódzkich*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie”, 2018, nr 1.
- Pyka R., *Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia jako innowacja w samorządzie terytorialnym. Szanse i wyzwania pierwszego w Polsce związku metropolitalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2018, nr 71, <http://dx.doi.org/10.7366/1509499517101>.
- Rewers E., *Miasta (uniwersyteckie): wyobrażone?*, „Przegląd Kulturoznawczy”, 2016, nr 2, doi:10.4467/20843860PK.16.012.5364.
- Rokita-Poskart D., Mach Ł., *Selected Meso-Economic Consequences of the Changing Number of Students in Academic Towns and Cities (A Case Study of Poland)*, “Sustainability” 2019, nr 11, <https://doi.org/10.3390/su11071901>.
- Ranking Szkół Wyższych Perspektywy 2023*, Perspektywy, <http://perspektywy.pl> (3.08.2023).
- Rybicki P., *Społeczeństwo miejskie*, Warszawa 1972.
- Sikorski M., Jackowski S., Matysiak K., *Przestrzenie uniwersytetu. Trendy. Wizje. Standardy projektowania*, Warszawa 2020.
- Uczelnie i studenci w GZM*. Metropolitalne Obserwatorium Społeczno-Ekonomiczne. Departament Strategii i Polityki Przestrzennej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, Raport nr 4, 1/2021, s. 21.
- Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim (Dz.U. 2017, poz. 730).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1668).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95).
- Zasina J., *Miasta studentów – miasta konsumentów. Zachowania konsumenckie studentów w rozwoju Łodzi i Turynu*, Łódź 2020.

Academic potential of Katowice and the Upper Silesian-Zagłębie Metropolis (Metropolis GZM). It's social perception and institutional conditioning

Abstract

The article delved into analysing the academic potential of Katowice and the Upper Silesian-Zagłębie Metropolis (Metropolis GZM). The theoretical framework revolved around the concepts of an academic city and a metropolis. The thesis proposed in the work discusses the dispersion of academic potential within the Metropolis GZM. This phenomenon resulted from the polycentric nature of the Katowice conurbation and the lack of targeted efforts to harness the presence of students and academic staff in the municipalities that make up the metropolis. The article used selected quantitative indicators of academic potential and qualitative and quantitative data from the authors' research and studies. These indicators and data highlighted efforts to overcome the identified dispersion of academic resources and strengthen cooperation in the triangle composed of higher education institutions, the city of Katowice, and the Metropolis GZM. The outcome of such collaboration became the *European City of Science 2024* title, awarded by Katowice.

Keywords: academic potential, academic city, metropolis, Metropolis GZM, dispersion of academic potential